

שכונתו לאכילה ולא לרפואה, ולכן לא גזרו מחשש שחיקת סממנים אף אם כוונתו לרפואה (ביאה"ל שם). ■ להלכה, מותר לחולה לאכול מאכל בריאים, אפילו אם כוונתו לרפואה [כדעת הרמב"ם] (ש"ע או"ח שכה, לו), וצ"ע למעשה (ביאה"ל שם).

ודין זה הוא אף באוכלים שבדרך כלל אין דרך בריאים לאכול, שכיון שגם בריאים אוכלים אותם לפעמים, לא מוכחא מילתא שהוא לרפואה (רש"י לעיל ע"א ד"ה כל מיני), או שגזרו על רפואה, ומאכל של בריאים אין לו שם רפואה אלא שם אוכל (רשב"א ברכות לח, א).

אָבֵל שׁוֹתֵהּ הוּא מִי דְקָלִים לְצִמְאוּ, אם אינו חולה, אבל אם הוא חולה, או שיש לו מיחוש, אסור לשתות אפילו לצמא (ע"פ רש"י; נמוקי יוסף; רע"ב), משום שהרואה יאמר שלרפואה הוא שותה, ודוקא בריא שאם יחקור הרואה יתברר לו שאינו חולה, מותר (שפת אמת). ויש סוברים, שכיון שאינו שותה לרפואה אלא לצמא, לא גזרו בזה משום שחיקת סממנים (ביאה"ל שכה, לו ד"ה אבל, בדעת רבנו הנטל להלן קיא, ב, ובדעת הר"ן שציטט את כל דברי רש"י על המשנה, והשמיט רש"י זה, וכן מדייק בדעת הרמב"ם). ■ להלכה, מי שאינו חולה, מותר לאכול לרעבונו או לשתות לצמא, מאכל או משקה שמיועד לחולים (ש"ע שכה, לו). ולצורך חיזוק הגוף, ראה משנ"ב שם, קכ, ומשנ"ב מהדו' דרשו הע' 108]. ואם הוא חולה, אסור אפילו לרעבונו או לצמאונו [כדעת רש"י, הנמוקי יוסף והרע"ב], וצ"ע למעשה (משנ"ב שם קיט, וביאה"ל ד"ה אבל).

גִּמְרֵא. מִצֹּת אוֹזֵב שְׁלֹשָׁה קִלְחִין וְיָהֵן שְׁלֹשָׁה גְבֻעוּלִין, שבכל קלח יהיו שלשה גבעולים (רש"י), וכדעת רבי יהודה במסכת פרה (יא, ט), אבל לדעת תנא קמא (שם) די שיהא בכל קלח גבעול אחד, וכיון שדימתה הגמ' זאת ל'שומשוק' שיש בו שלשה גבעולים בכל קלח, בהכרח כוונתה להוכיח כן מרבי יהודה (רש"י, שהרי רש"י עצמו בסוכה [א, א] פירש בדעת תנא קמא שבכל קלח יש גבעול אחד, ובכדי שלא יסתור משנתו, בהכרח כוונתו כאן לפרש את הסוגיא כדעת רבי יהודה). ויש שפירש, שטעות סופר היא ברש"י, ומה שכתב 'בכל קלח ג', הוא קיצור תיבת 'גבעול', וכאן סוף הדיבור, ותיבת 'גבעולין' הוא דיבור המתחיל הבא, לפרש מהו גבעולין: 'גבעולין' – קנים דקים כעין של קנבוס' (ערוך לנר סוכה שם).

לְקוֹקְאִינִי, לתולעים שבבני מעיים (רש"י), ושמה אין התולעים מתים מזה, אלא יוצאים מבני המעיים [שם הורגם, יתכן ויש בהריגתם משום אסור נטילת נשמה] (אילת השחר, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שטז הע' 75).

וְלִישְׁלָקָה בְּשִׁיכְרָא בִּי שִׁיבְנִי בבין השמשות (רש"י בפ"י ראשון), או בבית אחד משכניי, שלא יריח הוא את הריח, שהריח קשה לו (רש"י בפ"י שני). ויש שגורס 'בי שכבי', שישללקוה בבית הקברות (ערוך ערך שב ה).

אֶתְרוּגָא חֲלִיתָא, אתרוג מתוק (רש"י). וממה שהדגיש שיביאו אתרוג מתוק, ולא אמר אתרוג סתמא, מכאן ראה אתרוג חמוץ הוא מין אתרוג, וגם אינו מורכב, וכשר לברכה (שד"ח חמד ל, קמא, מז, בשם ספר משחא דרבנותא, וראה רוח חיים [לרבי חיים פלאג'י] או"ח תרמח, ד).

הָאֵי מֵאֵן דְּשִׁרְקִיהָ חֲוִיָּא לְיָתִי וְכוּ' ומועילה רפואה זו רק אם ננשך נשיכה אחת, אבל אם ננשך נשיכות הרבה, אין רפואה למכתו (פתחי תשובה אה"ע ז, צב, בת"י ראשון).

הָא דְאִישְׁתְּהִי הָא דְלֵא אִישְׁתְּהִי, ואינו תלוי בזמן, אלא כל מה שנשאר אחר שגמר להתרוחץ, מוכח שזה לרפואה (אילת השחר).

אָבֵל נִשְׁתְּהָא אֶסוּר, היינו במי משרה ובימה של סדום, אבל במי טבריא מותר, אפילו אם נשתהה, ואפילו אם יש לו חטטים בראש, שהרי את הברייתא 'אבל לא בים הגדול' שהביאה הגמ' לעיל (ע"א) העמידה בנשתהה, ואף על פי כן מבואר בה שמוותר לרוחץ במי טבריא. וטעם ההיתר, כי נראה שרוחץ להנאה ולא לרפואה (רמב"ן; רשב"א; ריטב"א המיוחס לר"ן). ויש סוברים, שהברייתא שאמרה 'במה דברים אמורים שלא נשתהא' הם גם על רחיצה במי טבריא, וההיתר בנשתהה הוא רק כשאין לו חטטים בראש, אבל אם יש לו חטטים אסורה שהיה אף במי טבריא (מהרש"א בת"י שני; ב"ח או"ח שכה, ט).

הָא בְּיָפִין שָׁבוּ, הָא בְּרַעִים שָׁבוּ, ודוקא לשהות במים הרעים אסור, אבל לרוחץ בהם ללא שהיה, מותר, שלא גרע ממי משרה שמוותר ללא שהיה (רש"י; רמב"ן). ויש סובר, שבמים הרעים אסורה הרחיצה אף ללא שהיה, כיון שמוכח שרוחץ לרפואה (רשב"א).

מִי מִשְׁרָה אִמִּי מִשְׁרָה נָמִי לֹא קִשְׂיָא, ויכלה הגמ' להקשות גם סתירה בענין רחיצה בימה של סדום, ולתרוץ כתירוץ שדלהלן, אלא שקיצרה בלשונה (ריטב"א המיוחס לר"ן).

לסיכום: רחיצה ושהיה במים היפים שבים הגדול – מותרת. במים הרעים – אם שוהה בהם, אסורה, ואם רוחץ ואינו שוהה, לרשב"א אסורה, ולרש"י ולרמב"ן מותרת. במי משרה, ובימה של סדום – אם שוהה בהם, אסורה, ואם רוחץ ואינו שוהה, מותרת. ובמי טבריא – מותרת אפילו אם שוהה בהם, ואם יש לו חטטים בראשו, לדעת הב"ח והמהרש"א (בת"י שני) אסורה, ולדעת הרמב"ן והרשב"א מותרת.

■ להלכה, אין רוחצים במים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה, ובימה של סדום (ש"ע או"ח שכה, מד, ומשנ"ב שם, קלט). רחיצה במים היפים שבים הגדול, מותרת אפילו אם שוהה בהם, ובמים הרעים, אם שוהה בהם אסורה, ואם אינו שוהה מותרת [כדעת רש"י והרמב"ן] (שם). רוחצים במי טבריא אפילו אם שוהה, ואפילו אם יש לו חטטים בראשו [כדעת הראשונים] (משנ"ב שם, קלח, ושעה"צ שם, צט). ובזמן שאין דרך לרוחץ בחמי טבריא אלא לרפואה, אם שוהה בהם, אסור (משנ"ב שם, קלז, וקצות השלחן קלח, בדי השלחן כב, וראה שמירת שבת כהלכתה יד הע' ס). ובזמננו נהגו שלא לרוחץ כלל בים בנהר או בבריכה [שמצא יבוא לידי סחיטה, ועוד כמה טעמים] (משנ"ב שכו, כא; שמירת שבת כהלכתה שם, יב).

מְשֻׁנָּה. אֵין אוֹכְלִין אִיוּבִיּוֹן בְּשַׁבַּת ולא אמרה בקיצור 'אין אוכלין דבר שאינו מאכל בריאים', לחדש שאמנם איוביון ערב לחין ויש בריאים האוכלים אותו, אך כיון שהוא מזיק לגוף, אינו נחשב מאכל בריאים. וכן פירטה שאוכל את יועזר לרפואה, שאפילו אם אין דרך בני עירו לאוכלו, הוא נחשב מאכל בריאים לרוב העולם (חדש האביב [לבעל הפלא יועץ]).

כָּל הָאוֹכְלִין אוֹכֵל אָדָם לְרַפּוּאָה – כלומר, כל מאכל בריאים אוכל אדם אם כוונתו לאכילה והרפואה נעשית ממילא, ואם כוונתו לרפואה, אסור, כפשוטו הגמ' בברכות (לה, א) המבארת את משנתנו שמוותר רק אם כוונתו לאכילה (ביאה"ל שכה, לו ד"ה אבל, בדעת רש"י ד"ה לצמא). ויש סובר, שמוותר אפילו אם כוונתו לרפואה (רמב"ם שבת כא, כב), ולדבריו, ביאור הגמ' בברכות, שהרואים יאמרו